

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Pallas Nagy Lexikona*. I–XVIII. Budapest, 1893–1900. VII. kötet.
Révai Nagy Lexikona. I–XXI. Budapest, 1911–1935. VIII. kötet.
 SZENTPÉTERY IMRE: Történelmi segédtudományok. In: Hóman Bálint (szerk.): *A magyar történetírás új útjai*. A Magyar Szemle Könyvei III. Budapest, 1932.
 BAÁN KÁLMÁN: *Családtörténet és nemzeti öntudat*. Magyar Családtörténeti Szemle 4. (1938.)
 BOTTLO BÉLA: Genealógia. In: *Történeti segédtudományi alapismeret*. II. Levéltári Szakmai Továbbképzés, Felsőfok 5. Budapest, 1963.
 KUBINYI ANDRÁS: *A magyar genealógiai kutatásokról*. Levéltári Közlemények 1970.
 KÁLLAY ISTVÁN: Genealógia. In: Kállay István (szerk.): *A történelem segédtudományai*. Budapest, 1986.
 NYULÁSZINÉ STRAUB ÉVA: Útmutató a genealógiai és családtörténeti kutatáshoz a MOL-ban. *Levéltári Közlemények*, 63. (1995.) 1–2.
 PANDULA ATTILA: Genealógia. In: Bertényi Iván (szerk.): *A történelem segédtudományai*. Budapest, 1998.
 BERKES JÓZSEF: Tájékoztató családtörténeti kutatásokhoz. A MOL honlapján (http://www.nat-arch.hu/mol_h.htm – az iratok kutatása – családtörténet – további tájékoztató) található.
 TESSEDIK SÁMUEL: Szarvasi nevezetességek. (Ford.: Nádor Jenő) In: Tessedik S. – Berzeviczy G.: *A parasztok állapotáról Magyarországon*. Szerk.: Ortutay Gyula, Zsigmond Gábor. Budapest, 1979.

JEGYZETEK

¹ *Révai Nagy Lexikona*. VIII. kötet. 442–443.

² Hóman: i. m. 351.

³ Tessedik: i. m.

VIRÁG BARBARA SZILVIA

Békéscsabai események az 1888-as árvíz kapcsán

2. rész

Először az orosházi kubikusok, majd a katonaság egységei is eltávoztak a városból. A miniszter április 14-én felmentette Beliczey Istvánt kormánybiztosi tisztsége alól.

„Beliczey István főispánt mint Csaba védelmi munkálatainak vezetése céljából az 1885: XXIII. t. cz. 154 §a értelmében kiküldött miniszteri biztost feladatának befejeztével ezen megbízatása alól saját kérelmére köszönetemnek nyilvánítása mellett felmentettem.

Midőn erről a vármegye közönségét értesitem egyuttal felhivom, hogy a nevezett város érdekében még szükséges intézkedéseket saját hatáskörében tegye meg.

Budapest, 1888. április 14-én

Baross¹

Az árvízvédelem további teendői a főszolgabíró és az elöljáróság hatáskörébe került. Sztraka Ernő javaslatára 25 gátort fogadtak fel, a további biztonság érdekében. A városházán ezután is ügyeletet tartott a bíró, Kliment János és az albíró, Maczák L. György, egy-egy községi jegyző társaságában.²

Az árvíz elleni közvetlen védekezés április 15-én szűnt meg, de a víz a város körüli területekről még nem vonult le. Ez csak akkor történhetne meg, ha a csatorna alsó torkolatánál, a Békés községben lévő zsilipet felnyitnák. Így a víz előbb a csatornából, majd a Nagy- és Kistréti is lefolyhatna az Élővíz-csatorna partjainak átvágásával. Ez azonban mindaddig nem volt lehetséges, míg a Kettős-Körös vize kellő mértékben le nem apad.³

Így remény se maradt arra, hogy művelés alá fogják a vízzel borított területeket az 1888-as évben.

Az elöljáróság az események időpontjában az árvízi károk pénzbeli értékét megközelítően sem tudta megállapítani. Csak az elárasztott területek nagyságát és a lakóházak, tanyák károsodását tudták felmérni. A pénzbeli kiadásokat és a kifizetetlen tételek összesítése is elkészült.

Az árvízi károk az épületekben⁴

	Megsemmisült	megrongálódott
A város belterületén	62	8
A várossal összeköttetésben lévő kanálisi szőlőkben	55	9
Sikonyban	11	8
Vandhátan és Veszejen	11	
Nagyréten	61	
Kanálisi szőlőkben	14	
Kistréti dűlőben	12	6
Kismegyeri dűlőben		6
Összesen:	226	37

Vízzel elárasztott területek⁵

	Katasztrális hold	négyszögöl
A belvárosban, és az azzal kapcsolatba lévő kanálisi szőlőkben	87	812
Sikonyban	32	958
Vandhátan és Veszejen	1338	1311
Nagyréten	2296	156
Felsőnyomási legelő	638	772
Kanálisi dűlőben	544	1018
Kistréti dűlőben	946	1150
Kismegyeri dűlőben	142	1075
Összesen:	6021	852

Kiadások összesítése⁶

	összes költség		fizetve		fizetetlen	
	forint	krajcár	forint	krajcár	forint	krajcár
a kiadás címe						
kézi napszám	9 179	89	9 179	89		
szekeres napszám	130		130			
élelmiszer	3 345	45	3 279	32	66	13
anyagok	19 358	96	2 283	3	17 075	93
világítás	4 377	86	3 636	54	741	32
csónakok	284	33	284	33		
katonatisztek, mérnökök	718	64	49	85	668	79
különféle apróbb kiadások	130	5	130	5		
Összesen:	37 525	18	18 973	1	18 552	17

A város, mint terület az árvíz által nem sok kárt szenvedett, mert mindössze egy háza dült össze a Gyulai úton, a szegények háza pedig megrongálódott. Ez utóbbi haladéktalan kijavítást igényelt, mert a szegények egy része a kórház épületében zsúfolódott, míg a többiek hajlék nélkül maradtak.

Csaba 18. századi újjáépítése óta az 1888-as árvíznek a pusztítása volt a legnagyobb, összesen 57500 forintjába került a városnak. A kiadások felére nem volt pénzügyi fedezet, ezért a település bankhitel felvételére kényszerült, amit három év alatt törlesztett vissza.⁷

Az árvízkárosultak segélyezése

A veszély elmúltával az előjáróság mindjárt gondoskodott a károsultak legalább minimális segélyezéséről. A segély elosztását öt kategóriában állapították meg a kár nagyságától függően.

Az I. osztályba sorolták azokat, akiknek a városban lévő házuk teljesen elpusztult, s semmi egyéb vagyonuk nem volt, valamint élelmüket kézi munkával keresték.

A II. osztályba tartoztak azok, akiknek a városban lévő házuk teljesen elpusztult, de a lakóházon kívül rendelkeztek még 1-2 hold földdel vagy szőlővel.

A III. osztályba azok tartoztak, akiknek a 3-4 oktás legelőjén lévő tanya állandó lakhelyül szolgált, s az épület teljesen megsemmisült.

A IV. osztályba azokat sorolták, akiknek a városban lévő házuk megrongálódott, vagy azok a 10-12 oktás birtokosok, akiknek a földjükön állandó lakóházuk volt, s az teljesen megsemmisült.

Az V. osztályba tartoztak, akiknek csekély értékű vagyonuk, s leginkább ingóságuk a víz által elpusztult.⁸

A 10 holdon felüli birtokosok, ha tanyai házuk s egyéb melléképületük megsemmisült, akkor sem részesülhettek az eddig összegyűlt adományokból.⁹

Összesen 194 árvízkárosultat írtak össze a településen. Az I. osztályba 44, a II-ba 36, a III-ba 30, a IV-be 27 és az V-be 11 károsult tartozott. Tekintettel az összegyűlt összegre és a segélyezendők számára az I. osztályba tartozók 55, a II-ba tartozók 44, a III-ba tartozók 33, a IV-be tartozók 22, és az V-be tartozók 11 forintot kaptak.¹⁰ A segélyt igénylő árvízkárosul-

tak közül 46-an nem kaptak adományt. Ezek közül 36-an nagyobb birtokkal rendelkeztek, 10 fő kára viszont elhanyagolható volt.¹¹

Az árvízkárosultak segélyezése országos üggyé vált, mivel más tájakon is voltak pusztító erejű árvizek. Az ország társadalmának karitatív megnyilvánulása enyhített némileg a rászorultak helyzetén. Az így befolyt összegekből a csabaiak is részesültek. 1888. tavaszán Tisza Kálmánné vezetésével megalakult Budapesten a „Jó-szív” önkéntes társadalmi segélyező mozgalom, melynek célja az árvízkárosultak megsegítése. A mozgalom vezetősége a megtartott vásárok bevételeiből 4000 forintot juttatott a Békés megyei rászorulóknak. Hasonló céllal és jó eredménnyel működött az ugyancsak budapesti székhelyű „Segítség-album” mozgalom, amely a békéscsabai árvízkárosultak részére 5000 forintot adományozott.¹²

A korabeli újságokat olvasva lépten-nyomon találni segélyezésre utaló híreket. Ilyen tudósítások szólnak táncvigadalom, rózsakiállítás és lóverseny szervezéséről is.

Az árvíz okai és megoldások keresése

Az ár levonulása után egyből felvetődött a kérdés, kit terhel a felelősség a történetekért? Az biztos, hogy Csaba község vezetősége nem volt kellően felkészülve egy árvízzel szemben.

„A katasztropha indító oka nem pusztán a jégzajlásban, hanem sokszorosan inkább ama szerencsétlenségben rejlik, hogy a gyula-békési nagy csatorna két Körös folyó vizeit vezeti le, holott hullámtere csupán egy folyó számára készült és a töltések e miatt jégzajlás alkalmával a szó szoros értelmében képtelenek a két folyó óriási víznyomásának ellenállni. Eme tétel valódiasságát szomorúan igazolja ama körülmény, hogy az óriási víznyomás már akkor előidézte a katasztrófát, amidőn szemtanuk állítása szerint két méternyi meghaladó gáttest volt ki a vízből, és amidőn – éppen eme körülmény folytán – senkinek sem volt még homályos sejtelme sem a bekövetkezendő szakadásról.”¹³

„...eme súlyos helyzetből való egyedüli kibontakozási útnak a Fekete-Körös folyónak ősi medrébe való visszaterelését tartjuk.”¹⁴

Az árvíz okait vizsgálva a Közmunka- és Közlekedésügyi Minisztérium szakértői megállapították, hogy a hidak szűkek, túl alacsonyak a töltések és nem elég széles a hullámtér.¹⁵

Erkel János, az Alsó-Fehér Körösi Ármentesítő Társulat főmérnöke szerint a töltésszakadást a helyben tapasztalt féreglyukak mellett a következők okozták:

„a Kettős-Körös szelvénye a levezetendő vízmennyiséghez képest csekély;

a töltések porlékony anyagból állnak, melyek nem védenek a víztől;

a hullámtér szélessége nem éri el mindenütt a 300 m-t;

amikor a töltések készültek, megengedték, hogy kocsival járjanak át rajtuk, és a vájatókat nem döngölték be.”¹⁶

Az árvíz utáni intézkedések

Az 1888. május 16-án tartott rendkívüli képviselőtestületi közgyűlésen Sztraka Ernő előterjesztette javaslatát, miszerint az árvíz ellen véd- és körgátat kellene emelni. Az előterjesztett határozat tárgyalása közben a képviselők nem tudtak megegyezni, így nem született határozat. Újabb rendkívüli gyűlés tartását tűzték ki, melynek időpontja május 23-a volt.¹⁷

A május 23-án megtartott képviselőtestületi gyűlésen, a hosszas tárgyalások után az a nézet kerekedett felül, mely szerint első sorban egy körgát építését kell megkezdeni. A körgátnak úgy kell megépülnie, hogy a városi belterületen épült összes házat meg tudja védeni az árvíz ellen. Az indítványt névszerinti szavazásra bocsátották, és 36 igen és egy nem ellenében elfogadták. A határozatban az is szerepel, hogy annak eldöntésére, hogy milyen irányban és milyen módon épüljön a körgát Galacz Jánost, állami királyi fő folyammérnököt fogják felkérni.¹⁸

Galacz János az 1888. június 14-én tartott rendkívüli gyűlésen írásban terjesztette elő a körgát építésének tervét, amit a képviselők egyhangúan elfogadtak.¹⁹

A munkálatok fontosságára való tekintettel a kisajátításokat hamar elvégezték, és gyűjtést kezdett a város a további munkálatok finanszírozására. A gyűjtés 5686 forint bevételt eredményezett, ami messze elmaradt a 120 000 forintos tervezett költségtől.²⁰

A város vezetősége Deutsch A. és fia budapesti cégnek adott megbízást a munka elvégzésére.²¹ A hosszú tárgyalások és a védművet építő vállalkozóval folytatott nézeteltérések után végül a város a maga erejével hozta létre a ma is meglévő körgátat 1889 tavaszán.

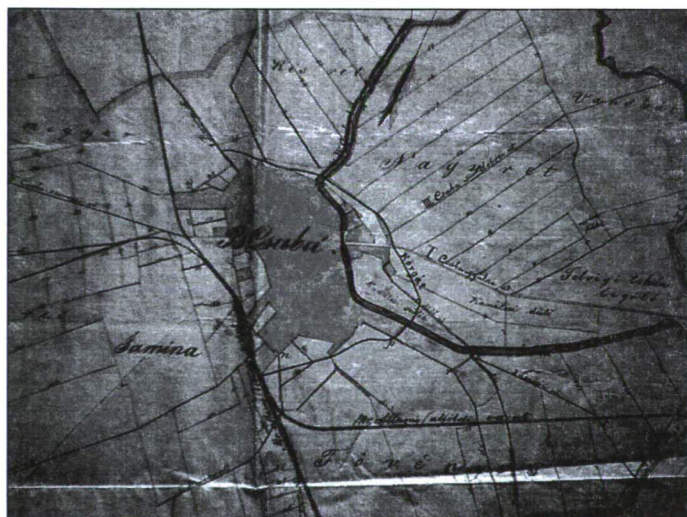
A munkálatok Szarvassy Arzén, gyulai árvízmentesítő társulati mérnök felügyelete és irányítása mellett folytak.²²

A körgát a térképen jól látható észak-kelet-déli félkörben övezi a várost.

A felépítés összköltsége 195 000 forintot tett ki. Ebből 120 000 forintba került a földmunka, és 75 000 forint kellett a kisajátított területek megváltására.²⁴

Folyószabályozások az 1888-as árvíz után

Még 1887-ben összeállították a Békés megyei területek gátvédelmi szabályzatát, mely szerint a védműveket fehér- és fekete-körösi vonalakra osztották. A területhez összesen 16 gátör tartozott. Árvíz idején a fehér-körösi védővonalhoz Gyula, Gyulavarsánd, Nagypél,

Doboz, Csaba és a gerlapósteleki uradalom tartozott, s e települések állítottak ki közerőt a védekezésekhez. A Fekete-Körös védővonalához Gyula, Gyulavári, Feketegyarmat és az Almási uradalom tartozott.²⁵

Az új társulat nem tudott megalakulni az 1888-as árvíz miatt, így a gátvédelmi szabályzatot sem hagyták jóvá.

Az árvízvet követő években kölcsönökkel próbálták helyreállítani a szakadásokat, és újabb töltéseket helyeztek át.

1. ábra KÖRGÁT²³

1890-ben először a gátvédelmi, majd a társulati alapszabályt módosították. Szétválasztották az igazgató és a főmérnök hatáskörét, ami elsősorban az árvízi védekezés megszervezésében volt fontos. Az igazgató ellenőrizte a felszerelést, a védekezési anyagokat, és gondoskodott a közérő kirendeléséről. A főmérnök feladata volt a műszaki ügyek intézése.²⁶

1896-ban Gyula székhellyel megalakult az Alsó-Fehér-Körösí Ármentesítő, Belvízszabályozó és Vízhatszanosító Társulat. Árterülete összesen 122892 hold volt. Békés megyéből Gyula, Csaba, Békés, Doboz, Gyulavári, Kétegyháza és Kígyós feküdt e területen. Ide tartozott még Arad megyéből Nagypél, Ottlaka és Elek, valamint Biharból Ant községe.²⁷

A Körös-szabályozást a szakirodalom az egyik legsikeresebb vízi munkálatként tartja számon. Az 1879-re, érdemben lezárt munkákat 1895-re eredményesen meg tudták szilárdítani. A kisebb fejlesztéseken kívül érdemi beavatkozásokra a későbbiekben nem volt szükség.²⁸

A régmúlt kihatása napjainkra

Az 1888-as árvíz eseményeit a körgáton kívül csak írásos emlékek őrzik.

Az 1889-ben elkészült körgát kisebb-nagyobb átvágásokkal még megtalálható a városban. Azt, hogy a körgát hól húzódik a városban, mindenki tudja és ismeri. Ennek ellenére mégse tüntetik fel a napjainkban készült térképeken.

Napjainkra árvízvédelmi jellegét teljesen elveszítette. Zöld füves oldalával kellemes színtelként húzódik – a kutyasétáltatók legnagyobb öröme – a város belterületén.

Mivel Békéscsaba a Körösök vízjárta mocsarain épült, mindig nagy gondot kellett fordítani a terület víztelenítésére. Már a 19. században kiépültek a belvízlevezető csatornák. A múlt évszázadban a település nagyfokú beépítése következtében ezeket a csatornákat többnyire betemették. És ez a tendencia nem csak a lakótelepi városrészekre, hanem a kertvárosi kerületekre is jellemző. Napjainkban is nagy gondot okoz a csapadékosabb időjárás az alacsonyabban fekvő területeken. Hiányoznak a belvíz levezetését segítő árkok, amiket az elődeink már egyszer elkészítettek.

Az Élővíz-csatorna is elvesztette belvízlevezető funkcióját. Ennek oka, a város ezen részének nagyarányú beépítettsége. Hiszen az egyetlen felszíni vízfolyásunk mára már a belváros belsejében kanyarog.

Összefoglalás

A dolgozatomban leírt események kutatása azért fontos a számomra, mert a napjaink embere is ugyanazon problémákkal küszködik, mint elődeink tették 100-150 évvel ezelőtt.

Szinte ugyanazon kérdések hangzanak el manapság a Tisza kapcsán, mint annak idején a Körösök szabályozásánál: a gátakat magasítsuk, vagy az árteret szélesítsük? A legjobb lenne a két lehetőség ötvöztetése.

A Körösök folyószabályozása a 19. század derekán nem mindig a megfelelő módon zajlott. Előfordulhatott, hogy az árterek megállapításánál a birtokviszonyok kerültek előtérbe és nem a védekezés szempontjai. A Kettős-Körös medrének ásásakor nem vették figyelembe, hogy két folyó vizét kellene levezetnie.

Békéscsaba város vezetősége annak ellenére sem fordított kellő figyelmet az árvíz elleni védekezésre, hogy már az 1888-as évet megelőzően is fenyegette a víz elöntése a települést. Azt viszont el kell ismerni, hogy a baj bekövetkezése után, ami tőlük tellett, mindent megtettek, hogy megmentse a várost.

Az emberekben nagy volt az összetartás, és a segíteni akarás.

Az árvíz levonultával mindenki az okokat kutatta. A szakemberek pontosan megfogalmazták, mi okozta a több települést is veszélyeztető katasztrófát. Ennek ellenére a folyószabályozások történetét feldolgozó irodalmak nem említenek jelentős munkálatokat a Körösök mentén. Nem igazán rajzolódik ki számomra, hogy az 1888-as árvízet követően megtörténtek-e a tervbe vett változtatások. E kérdés kiderítése egy későbbi kutatás tárgyát fogja képezni.

Annak érdekében, hogy napjainkban, a dolgozatban említett települések biztonságban legyenek, a múlt században létrehozták a Mályvádi víztározót. Ma ez tekinthető a környék első számú árvízvédelmi létesítményének.

Békéscsabát manapság már nem fenyegetik árvizek, de a múltban is meglévő másik probléma, a belvíz jelen van. Ez lett napjaink legfontosabb vízügyi problémája. A megoldás tudva levő, de mégsem történik meg a város veszélyeztetett területének megfelelően csatornázása. Ha meg is történik, a csatornák és átereszek karban tartására nem fordítanak kellő figyelmet. Így egy kisebb eltömődés is gondot okozhat, mint például 2000 tavaszán, a Nagyréten. Ettől kezdve a város vezetősége, a problémák megoldása érdekében, munkanélküliek bevonásával kezdte el a belvízmentesítő munkálatokat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- IHRIG DÉNES (szerk.): *A magyar vízszabályozás története*. Budapest, 1973, Vízügyi Dokumentációs és Tájékoztató Iroda.
- TÓTH JÓZSEF (szerk.): *Békéscsaba földrajza*. Békéscsaba, 1976, Békéscsaba Város Tanácsa.
- KORNISS GÉZA (szerk.): *Békéscsaba*. Történelmi és kulturális monográfia. Békéscsaba, 1930, Körösvidék nyomdája.
- Békéscsaba község képviselőtestületi jegyzőkönyvei*. Békés Megyei Levéltár: V. 302.
- Békéscsaba község tanácsülési jegyzőkönyvei*. Békés Megyei Levéltár: V. 302.
- Békés*. Társadalmi és közgazdasági hetilap 1888-as számai.
- DOKA KLÁRA: *A Körös és Berettyó vízrendszer szabályozása a 18–19. században*. Gyula, 1997, Békés Megyei Levéltár házinomdája.
- FÁBRY KÁROLY: *A csabai nagy árvíz és egyebek*. Békéscsaba, 1923, Körösvidék Rt.
- GALLACZ JÁNOS (szerk.): *Monográfia a Körös-Berettyó völgy ármentesítéséről és ezen völgyben alakult vízrendező társulatokról*. II. rész. Nagyvárad, 1893, Szent László Nyomda Részvénytársaság.
- Munkácsy Mihály Múzeum történeti adattára.
- TÁBORI GYÖRGY: Árvíz Békéscsabán 1888-ban. *Békési Élet* 1888/4. 427–441.

MELLÉKLET

Fényképek az 1888-as békéscsabai árvízről, és a városi mérnökről Sztraka Ernőről.

Békéscsaba és környékének térképei.

Az 1888. évi tanácsülési és képviselőtestületi jegyzőkönyvek határozatainak ide vonatkozó másolatai.

JEGYZETEK

- ¹ Munkácsy Mihály Múzeum Történeti adattára leltári szám: 2171–1995.
- ² Tábori: i. m. 436. p.
- ³ BML V. 302. Békéscsaba község képviselőtestületi jegyzőkönyve 1888. április 13. 382. p.
- ⁴ BML V. 302. Békéscsaba képviselőtestületi jegyzőkönyve 382. p.
- ⁵ Uo. 382. p.
- ⁶ Uo. 382. p.
- ⁷ Tábori: i. m. 436. p.
- ⁸ BML V. 302 Békéscsaba község tanácsülési jegyzőkönyve 1888/311. 1888. május 28.
- ⁹ Uo. 1888/311.
- ¹⁰ Uo. 1888/311.
- ¹¹ Uo. 1888/311.
- ¹² Tábori: i. m. 439. p.
- ¹³ *Békés*, 13. sz., 1888. március 25. 1. p.
- ¹⁴ Uo. 2. p.
- ¹⁵ Dóka: i. m. 188. p.
- ¹⁶ Dóka: i. m. 199–200. p.
- ¹⁷ BML V. 302. Békéscsaba község képviselőtestületi jegyzőkönyve 1888. május 16. 1888/115.
- ¹⁸ Uo. 1888/117.
- ¹⁹ Uo. 1888. június 14
- ²⁰ Korniss: i. m. 45. p.
- ²¹ Uo. 45. p.
- ²² Korniss: i. m. 46. p.
- ²³ BML térképtárának térképe.
- ²⁴ Korniss: i. m. 46. p.
- ²⁵ Dóka: i. m. 199. p.
- ²⁶ Uo. 200. p.
- ²⁷ Uo. 200. p.
- ²⁸ Uo. 210. p.